O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARINI ISTIQBOLLI RIVOJLANTIRISHNING MOLIYAVIY-IQTISODIY YO'NALISHLARI

G'oyibov Jahongir Jumaboyevich
Toshkent davlat agrar universiteti, Agroiqtisod kafedrasi assistenti
goyibovjahongir@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada O'zbekistonda qishloq xo'jaligi korxonalarining moliyaviy holatini mustahkamlash va ularni istiqbolli rivojlantirish yo'nalishlari ilmiy adabiyotlar va strategik hujjatlar tahlili asosida o'rganilgan. Klasterlashuv, ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, qo'shilgan qiymat zanjirida ishtirok etish va raqamli texnologiyalarni joriy etishning korxonalar moliyaviy natijalariga ta'siri baholangan. Korxonalarning investitsion jozibadorligini oshirish va barqaror o'sishini ta'minlashga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: qishloq xo'jaligi korxonasi, istiqbolli rivojlanish, klaster, diversifikatsiya, qo'shilgan qiymat, raqamlashtirish, investitsion jozibadorlik, moliyaviy natija.

ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПЕРСПЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. В статье на основе анализа научной литературы и стратегических документов исследованы направления укрепления финансового состояния и перспективного развития сельскохозяйственных предприятий Узбекистана. Оценено влияние кластеризации, диверсификации производства, участия в цепочке добавленной стоимости и внедрения цифровых технологий на финансовые результаты предприятий. Разработаны предложения по повышению инвестиционной привлекательности и обеспечению устойчивого роста предприятий.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, перспективное развитие, кластер, диверсификация, добавленная стоимость, цифровизация, инвестиционная привлекательность, финансовый результат.

FINANCIAL AND ECONOMIC DIRECTIONS FOR THE PROSPECTIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN UZBEKISTAN

Abstract. Based on an analysis of scholarly literature and strategic documents, the article examines directions for strengthening the financial condition and ensuring the prospective development of agricultural enterprises in Uzbekistan. The impact of clustering, production diversification, participation in value chains and the adoption of digital technologies on the financial performance of enterprises is assessed. Proposals are developed to increase investment attractiveness and ensure the sustainable growth of enterprises.

Keywords: agricultural enterprise, prospective development, cluster, diversification, value added, digitalization, investment attractiveness, financial performance.

Kirish

O'zbekiston qishloq xo'jaligi bugungi kunda chuqur tarkibiy o'zgarishlar bosqichini boshdan kechirmoqda. Paxta va g'alla yetishtirishga ustuvor yo'naltirilgan ishlab chiqarish tarkibidan yuqori qo'shilgan qiymatli meva-sabzavotchilik, bog'dorchilik, chorvachilik va qayta ishlash tarmoqlariga o'tish

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

jarayoni korxonalar oldiga yangi moliyaviy vazifalarni qo'ymoqda. Qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljallangan strategiyasida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, qulay agrobiznes muhitini yaratish, qo'shilgan qiymat zanjirini rivojlantirish, tarmoqda davlat ishtirokini qisqartirish va investitsion jozibadorlikni oshirish ustuvor yo'nalishlar sifatida belgilangan [1]. Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi esa bu vazifalarni qishloq xo'jaligida intensiv usullarni joriy etish va fermerlar daromadlarini oshirish bo'yicha aniq maqsadlar bilan to'ldirgan [2]. Fermer xo'jaligi to'g'risidagi qonunchilik fermer xo'jaliklarining tadbirkorlik sub'ekti sifatidagi mustaqilligini mustahkamlab, ularga qonunchilikda taqiqlanmagan boshqa faoliyat turlari bilan ham shug'ullanish imkonini beradi [3], bu esa faoliyatni diversifikatsiya qilish uchun huquqiy asos yaratadi. Biroq korxonalarning moliyaviy holati, xususan, o'z mablag'larining yetishmasligi, rentabellikning pastligi va investitsiya resurslaridan foydalanish imkoniyatining cheklanganligi strategik maqsadlarni amalga oshirishda asosiy to'siq bo'lib qolmoqda. Mazkur maqolaning maqsadi ilmiy adabiyotlar tahlili asosida qishloq xo'jaligi korxonalarining moliyaviy holatini yaxshilash orqali ularni istiqbolli rivojlantirish yo'nalishlarini asoslashdan iborat.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili

Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy va tarkibiy tahlil, ilmiy abstraksiya hamda mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Nazariy asos sifatida klaster nazariyasi, qishloq xo'jaligi korxonalarining moliyaviy tahlili va agrar o'tish iqtisodiyotiga oid ilmiy ishlar tanlab olindi. M. Porter klasterlarni o'zaro bog'liq kompaniyalar, ixtisoslashgan yetkazib beruvchilar va tegishli institutlarning geografik jamlanmasi sifatida ta'riflab, ular ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, innovatsiyalarni tezlashtirish va yangi biznes shakllanishini rag'batlantirish orqali raqobat ustunligini yaratishini asoslaydi [4]. N. Djanibekov va hammualliflar O'zbekistonda fermer xo'jaliklarini qayta tashkil etish va yiriklashtirish jarayonini tahlil qilib, yangi tashkiliy shakllar eski institutsional cheklovlarni to'liq bartaraf eta olmaganini qayd etadi [5]. Z. Lerman O'zbekiston qishloq xo'jaligida turli toifadagi xo'jaliklar faoliyatini qiyoslab, ishlab chiqarish qarorlarida erkinlik va bozorga yo'naltirilganlik darajasi yuqori bo'lgan sub'ektlar yaxshiroq natijalarga erishishini ko'rsatadi [6]. G.V. Savitskaya agrosanoat majmuasi korxonalarida moliyaviy natijalarni oshirish zaxiralarini ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish, tannarxni pasaytirish, mahsulot sifatini yaxshilash va sotish bozorlarini optimallashtirish orqali aniqlash uslubiyatini taklif etadi [7]. V.V. Kovalev korxona rivojlanishining moliyaviy imkoniyatlarini baholashda o'sishning barqaror sur'ati tushunchasidan foydalanib, korxona qo'shimcha tashqi kapital jalb qilmasdan erisha oladigan o'sish darajasi uning rentabelligi va foydani qayta investitsiyalash siyosatiga bog'liqligini asoslaydi [8]. R. Key, V. Edvards va P. Daffi ferma faoliyatini kengaytirish va yangi tarmoqlarga kirish qarorlarini investitsion loyihalarni baholash usullari, xususan, sof joriy qiymat va qoplash muddati ko'rsatkichlari asosida qabul qilishni tavsiya etadi [9]. BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti hisobotida qishloq xo'jaligida avtomatlashtirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish mehnat unumdorligini va resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishi, biroq kichik xo'jaliklar uchun boshlang'ich investitsiya xarajatlari asosiy to'siq bo'lib qolishi ta'kidlangan [10]. Ushbu manbalarni qiyosiy o'rganish natijasida klasterlashuv, diversifikatsiya, ichki zaxiralardan foydalanish va raqamlashtirish yo'nalishlari korxonalarning moliyaviy holatiga ta'sir etuvchi asosiy omillar sifatida ajratib olindi hamda ularning har biri moliyaviy natijalar, likvidlik va o'z kapitali tarkibiga ta'siri nuqtai nazaridan tahlil qilindi.

Natijalar va muhokama

Adabiyotlar tahlili natijalari O'zbekiston qishloq xo'jaligi korxonalarini istiqbolli rivojlantirishning moliyaviy asosini to'rt yo'nalish orqali mustahkamlash mumkinligini ko'rsatadi. Birinchi yo'nalish

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

qo'shilgan qiymat zanjirida ishtirokni kengaytirishdir. Xomashyo yetishtirish bilan cheklanadigan korxonalar yakuniy mahsulot narxining eng kichik ulushini oladi va narx o'zgaruvchanligidan eng ko'p zarar ko'radi. M. Porter nazariyasiga [4] tayangan holda aytish mumkinki, klaster tizimida fermer xo'jaliklari va qayta ishlovchi korxonalar o'rtasidagi barqaror shartnomaviy aloqalar sotish xatarini kamaytiradi va daromadlarni prognozlash imkonini beradi. Biroq bizning fikrimizcha, klaster modelining samarasi uning ishtirokchilari o'rtasida daromadlarni adolatli taqsimlash mexanizmi mavjudligiga bevosita bog'liq, aks holda N. Djanibekov va hammualliflar qayd etgan institutsional to'siqlar [5] yangi shaklda takrorlanishi mumkin. Ikkinchi yo'nalish ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilishdir. Bir xil ekin yoki mahsulot turiga ixtisoslashgan korxonaning moliyaviy natijalari hosildorlik va narxdagi tebranishlarga juda sezgir bo'ladi. Ishlab chiqarish tarkibiga intensiv bog'dorchilik, issiqxona xo'jaligi, chorvachilik va xizmat ko'rsatish faoliyatini qo'shish daromad oqimlarini mavsumlar bo'yicha tekislaydi va likvidlik muammosini yumshatadi. Z. Lerman qayd etgan bozorga yo'naltirilgan sub'ektlarning yuqori samaradorligi [6] ham moslashuvchanlik va diversifikatsiyaning moliyaviy afzalligini tasdiqlaydi. Uchinchi yo'nalish ichki zaxiralardan foydalanish va o'z mablag'lari hisobidan o'sishni ta'minlashdir. G.V. Savitskaya uslubiyatiga [7] ko'ra, tannarxni pasaytirish va mahsulot sifatini oshirish zaxiralari aniqlanganda korxona qo'shimcha qarz jalb qilmasdan foydani oshirishi mumkin. V.V. Kovalevning barqaror o'sish konsepsiyasi [8] nuqtai nazaridan, foydaning katta qismini qayta investitsiyalaydigan va rentabellik darajasini oshira olgan korxonalargina tashqi moliyalashtirishga haddan tashqari bog'liq bo'lmagan holda kengayish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu sababli rivojlanish dasturlarini ishlab chiqishda korxonaning moliyaviy holatiga mos keluvchi o'sish sur'atini oldindan hisoblab chiqish lozim. To'rtinchi yo'nalish raqamli texnologiyalar va resurstejamkor yechimlarni joriy etishdir. Tomchilatib sug'orish, aniq dehqonchilik vositalari, elektron hisob va boshqaruv tizimlari xarajatlarni kamaytiradi va boshqaruv qarorlarining sifatini oshiradi. Ammo xalqaro hisobotda ta'kidlanganidek [10], bunday texnologiyalarning boshlang'ich xarajatlari yuqori bo'lgani sababli ularni joriy etish qarorlari R. Key va hammualliflar tavsiya etgan investitsion baholash usullari [9] asosida qabul qilinishi va kichik xo'jaliklar uchun lizing hamda kooperatsiya shakllari bilan qo'llab-quvvatlanishi zarur. Ushbu to'rt yo'nalishning o'zaro uyg'unligi muhim ahamiyatga ega: diversifikatsiya va qo'shilgan qiymat zanjirida ishtirok daromadlarni barqarorlashtiradi, ichki zaxiralardan foydalanish o'z kapitalini mustahkamlaydi, raqamli texnologiyalar esa uzoq muddatli samaradorlikni ta'minlaydi. Shuningdek, istiqbolli rivojlanish yo'nalishlarini amalga oshirishda korxonalarning moliyaviy shaffofligi muhim shart hisoblanadi. Investorlar va kreditorlar uchun ishonchli moliyaviy hisobotning mavjudligi investitsion qarorlar qabul qilishning asosiy omili bo'lib, hisob tizimi zaif bo'lgan xo'jaliklar hatto foydali loyihalarga ega bo'lgan taqdirda ham tashqi moliyalashtirishni jalb qilishda qiyinchiliklarga duch keladi. Shu sababli, bizning fikrimizcha, raqamli buxgalteriya va boshqaruv hisobini joriy etish faqat xarajatlarni kamaytirish vositasi emas, balki korxonaning investitsion jozibadorligini oshiruvchi omil sifatida ham qaralishi lozim. Bundan tashqari, kichik fermer xo'jaliklari uchun kooperatsiya shakllarini rivojlantirish ularga texnika, saqlash quvvatlari va sotish kanallaridan birgalikda foydalanish imkonini berib, har bir ishtirokchining moliyaviy yukini kamaytiradi va ishlab chiqarish ko'lamidan tejash samarasini yuzaga keltiradi.

Xulosa

O'tkazilgan tahlil natijasida qishloq xo'jaligi korxonalarini istiqbolli rivojlantirish ularning moliyaviy holatini mustahkamlash bilan uzviy bog'liq ekanligi aniqlandi. Rivojlanishning asosiy moliyaviy-iqtisodiy yo'nalishlari sifatida qo'shilgan qiymat zanjirida ishtirokni kengaytirish, ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, ichki zaxiralar hisobidan o'z kapitalini mustahkamlash va raqamli texnologiyalarni investitsion jihatdan asoslangan holda joriy etish belgilandi. Klaster tizimini

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

takomillashtirishda ishtirokchilar o'rtasida daromadlarni adolatli taqsimlash mexanizmini joriy etish, rivojlanish dasturlarida esa korxonaning moliyaviy imkoniyatlariga mos o'sish sur'atini asoslash maqsadga muvofiq. Bundan tashqari, kichik xo'jaliklar uchun kooperatsiya shakllarini rivojlantirish va raqamli hisob tizimlarini joriy etish ularning moliyaviy shaffofligini oshirib, tashqi moliyalashtirish manbalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Taklif etilgan yo'nalishlarni amalga oshirish qishloq xo'jaligini rivojlantirish strategiyasi [1] va taraqqiyot strategiyasida [2] belgilangan maqsadlarga erishishga, korxonalarning investitsion jozibadorligi va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida : O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 23-oktabrdagi PF-5853-son Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. Toshkent, 2019.
2. 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida : O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. Toshkent, 2022.
3. Fermer xo'jaligi to'g'risida : O'zbekiston Respublikasining 1998-yil 30-apreldagi 602-I-son Qonuni (2004-yil 26-avgustdagi yangi tahriri) // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. Toshkent.
4. Porter M.E. Clusters and the new economics of competition // Harvard Business Review. 1998. Vol. 76, No. 6. P. 77-90.
5. Djanibekov N., Van Assche K., Bobojonov I., Lamers J.P.A. Farm restructuring and land consolidation in Uzbekistan: new farms with old barriers // Europe-Asia Studies. 2012. Vol. 64, No. 6. P. 1101-1126.
6. Lerman Z. Agricultural development in Central Asia: a survey of Uzbekistan, 2007-2008 // Eurasian Geography and Economics. 2008. Vol. 49, No. 4. P. 481-505.
7. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий АПК : учебник. Минск : Новое знание, 2007.
8. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. М. : Финансы и статистика, 2001.
9. Kay R.D., Edwards W.M., Duffy P.A. Farm Management. 9th ed. New York : McGraw-Hill Education, 2020.
10. FAO. The State of Food and Agriculture 2022. Leveraging automation in agriculture for transforming agrifood systems. Rome : FAO, 2022.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.